

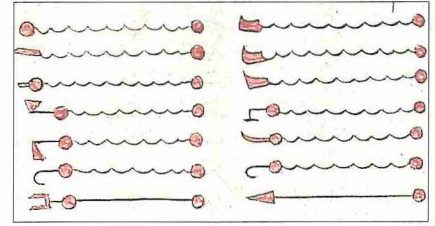
CERRAHLIK

Modern tıp dilindeki *chirurgie* teriminin Arapça karşılığı, *cerh* "yaralamak, yaralanmak" kökünden türeyen *cirâha* kelimesidir. İlm-i cirâha veya bugünkü Türkçe'de kullanıldığı şekliyle cerrahî, cerrahiye, cerrahlık eski kaynaklarda, "İnsan bedeninde ortaya çıkan yaralarla bu yaraların cinslerini anlatan, hasta organların ilâç kullanmak yahut kesilip çıkarılmak suretiyle tedavilerini gösteren, bu konuya dair her türlü ilâç ve aletlerle ilgili bilgiyi içeren ilim dalıdır" diye tarif edilir; modern kaynaklarda ise tıbbın bir şubesi olarak ele alınıp "tedavi ilminin el ve aletle müdahaleyi gerektiren bölümü" şeklinde tanımlanır. İslâm kaynaklarında tarif edildiği anlamda *cirâha* kelimesine IX. yüzyıldan itibaren rastlanır; sistematik olarak ise ilk defa ünlü hekim Aynizerbî tarafından kullanılmıştır. Bundan sonra, daha önceleri Grek tıp kitaplarının Arapça'ya yapılmış tercümelerinde cerrahlık anlamına kullanılan *el-amel bi'l-yed* veya *amelü'l-yed* (el ile yapılan işlem) teriminin yerini *cirâha* kelimesine bıraktığı ve cerrahlığın bir bölümünü ifade etmek üzere "ameliyat" anlamında varlığını devam ettirdiği görülmektedir.

Cerrahî hastalıkların başlangıcı insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanoğlu ilka çağlarda da yaralarını tedavi etmeye ve

kanamaları durdurmaya çalışmış, hatta kafatası kemiklerini açmayı dahi başarmıştı. Cerrahî ilmi bakımından bilinen en eski yazılı belgeler Mezopotamyalılar'a ve Mısırlılara aittir. Bu medeniyetlerde tıp ilmi dinî motiflerle iç içedir; meselâ Mezopotamya'da bu alanda çalışanlar hekimler, cin çıkarıcılar, ilâhiciler ve cerrahlar şeklinde sınıflandırıldı. Bâbil Kralı Hammurabi'nin (m.ö. 1792-1750) kanunlarında cerrahlıkta dikkat edilecek hususlar belirtilmiş ve yapılacak hatalarla ilgili cezalar tesbit edilmiştir. Milâttan önce 1600 yıllarında kaleme alınmış "Edwin Smith papirüsü" denilen bir Mısır yazılı belgesinde kırk sekiz cerrahî vak'a gösterilmiştir. Öte yandan Hintlilerin de eski çağlarda cerrahlık alanında önemli başarılar gösterdiği bilinmektedir. *Susruta Samhita* adlı kitapta kesme, kesip çıkarma, hacamat, sonda koyma, iğne ile boşaltma ve dikeş gibi bazı temel cerrahlık tekniklerinden söz edilir. Yine bu kitapta yüzden fazla alet tanıtılmış, ayrıca karnın açılması (laparotomi) ve taş çıkarma ameliyatları tarif edilmiştir. Hintli cerrahların, özellikle burun ve kulak gibi organların cerrahî müdahale ile tedavisi hususunda beceri sahibi en eski plastik cerrahlar olduğu kaydedilmektedir.

Eski Yunan'da ve Roma'da cerrah özel bir branş hekimi olarak mesleğini icra etmiştir. Klasik tıp kitaplarında kırıklar, çıkıklar ve diğer cerrahî hastalıklar konusunda bilgi veren çeşitli bölümler mevcuttur. Bunların en önemlileri, sonradan *Corpus Hippocratum* adı altında bir araya toplanan Hipokrat'ın (ö. m.ö. 377) yazılarından cerrahlık üzerine olan bölümle, Aulus Cornelius Celsius'un (m.s. I. yüzyıl) ana hatlarıyla cerrahlık hakkında kaleme aldığı *De medicinae* adlı eseridir. Bu eserlerde cerrahların bilmesi gereken konular ve cerrahî tedavilerin nasıl uygulanacağı ayrıntılarıyla belirtilmiştir. Milâttan sonra III. yüzyıldan itibaren tıp mensupları Galen (ö. 200 [?]) doktrininin takipçisi olmuşlar ve hastalıkların sebeplerini sarı safra, kara safra, kan ve balgamın fazla miktarlarda değişik yerlere toplanması şeklinde yorumlamışlardır. Bundan dolayı cerrahlık ilmi kendine yeterince faaliyet alanı bulamamış ve sadece yara berelerin tedavisiyle meşgul olmuştur. Ortaçağ boyunca cerrahlığın durumu daha da kötüye gitmiş ve cerrahlar kilise çevrelerinde hakir görülen cahil kişiler olarak kabul

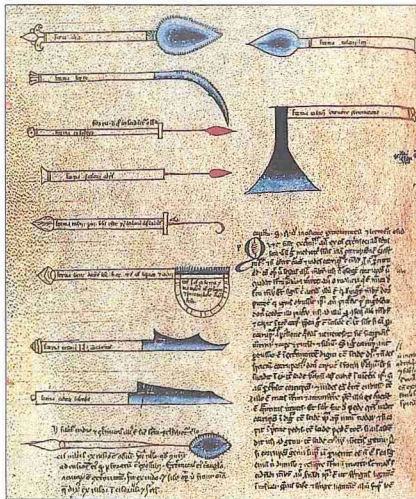
Ortaçağ İslâm cerrahisinde kullanılan bazı aletler (Zehravî, *Kitâbü'l-Tasrif*, Süleymaniye Ktp., Beşir Ağa, nr. 502)

edilmişlerdir. Hatta ünlü Fransız cerrahî François Quesnay (ö. 1774) ve daha sonraki bazı Batılı ilim adamları, kilisenin cerrahlığı yasakladığını dahi ileri sürmüşlerdir. Gerek Galen doktrini gerekse kilisenin olumsuz tutumu uzun süre cerrahinin tıp bilimlerinden sayılmamasına sebep olmuş, dolayısıyla Avrupa'da cerrahlık Rönesans dönemine kadar gerilemeye devam etmiştir.

Doğuşunda, Hint kültüründen izler taşıyan İran ve eski Mezopotamya-Mısır-Grek-Roma kültür müesseselerini bünyesinde toplamış Doğu Roma (Bizans) medeniyetleriyle karşılaşan İslâm, onlardan benimsediklerini bünyesine alarak ve tercümeler yoluyla Helenistik düşünceden de faydalanarak kendi orijinal medeniyetini kurmuştur. İslâm medeniyetinin ortaya çıktığı zamanlar, Ortaçağ Avrupası'nın hastalıkları birtakım kehanetlerle manastır köşelerinde tedavi etmeye çalıştığı karanlık tıp devirlerine rastlar. Meryem'in Allah'ın oğlunu değil sadece İsa'yı doğurduğunu söylemesi yüzünden patriklikten uzaklaştırılıp İstanbul'dan kovulan rahip Nestorius'un (ö. 451) müridleri İran'a sığınmış ve zamanla Cündişâpûr'a yerleşerek Enüşirvân'ın (531-579) kurduğu tıp ve felsefe okulunda görev almışlardı. Ayrıca 529 yılında Atina'dan kovulan yedi Yeni Eflântuncu filozof da İran'a sığınarak 549'a kadar orada ders vermişlerdi. İslâm ordularının İran'ı fethettiği yıllarda en parlak devrini yaşayan bu okulun mensupları eski Yunan, Hint ve İran kaynaklarının Arapça'ya tercüme edilmesinde önemli rol oynamışlardır.

İslâmiyet'in ilk dönemlerinde, kaynak ve temelini Arap yarımadasındaki halk hekimliğiyle Hz. Peygamber'in sağlık üzerine söylenmiş hadislerinin oluşturduğu bir tıp uygulaması mevcuttu. Hz. Peygamber zamanında damarı keserek kan

Ortaçağ Avrupa cerrahisinde kullanılan bazı aletler (Zehravî'nin, *Kitâbü'l-Tasrif*'inin Latince tercümesinden: *Aramco World*, XXXIII-3 [1982], s. 24)

alma, yarayı dağlama gibi yollarla tedavi yapıldığı ve Ebû Rimse'nin mahir bir cerrah olduğu bilinmektedir (Kettânî, II, 217-219). Her ne kadar elde bu devirden kalma tıp yazmaları bulunmuyorsa da Asr-ı saâdet'e ait rivayetlerden, o dönemde kılıça karından yaralanan sahâbîlere süt içirildikten sonra sütün yaradan çıkıp çıkmadığına bakılarak yaralanmanın derecesinin tayin edilmesi gibi çok önemli cerrahî teşhislerin yapılabildiği, fakat bunun yanında yeniden açılan kabuk tutmuş bir yaradaki kanamanın durdurulamaması sonucu hastanın kaybedilmesi gibi tedavi yetersizliklerinin de yaşandığı öğrenilmektedir.

Hz. Peygamber'in müslüman olmayan hekimlere sanatlarını icra etmeleri için izin vermiş olması (a.e., II, 212-217), sonraki halife ve emîrlerin bu hekimlere müsamaha göstermelerine, hatta onları teşvik ve taltif etmelerine sebep olmuştur; içlerinden birçoğu saray başhekimliğine dahi yükselmiştir. Yabancıların başlattığı tercüme çalışmalarına zamanla müslüman hekimler de katılmış ve böylece bir tercüme okulu doğmuştur. Bu faaliyetin öncülerinden Huneyn b. İshak (ö. 260/873), Yunanlı cerrah Aeginali Paulus'un (ö. 690) *Epitomeler*'ini, Abbas b. Saîd el-Cevherî de Hintli hekim Şanak'a atfedilen beş risâleyi *Kitâbü's-Sûmûm ve't-tiryâk* adıyla tercüme ederek bir taraftan Yunan ve Roma cerrahisini, diğer taraftan Hint cerrahî ve anestezi metotlarını müslüman cerrahlara tanıtmışlardır. Bu devrin üç ünlü hekimi Ebû Bekir er-Râzî (ö. 313/925), Ali b. Abbas el-Mecûsî (ö. 384/994) ve İbn Sînâ (ö. 428/1037) cerrah adına pek iltifat etmemekle birlikte bugün cerrahî vak'alar içinde mütalaa edilen birçok hastalıktan bahsetmişler ve kitaplarında ayrı konular halinde cerrahin ve cerrahî tekniklerin özelliklerini anlatmışlardır. Ali b. İsâ el-Kehhâl, Zehrâvî, İsmâil b. Hasan el-Cürcânî, İbn Zühr, İbnü'l-Kuf ve İbnü'n-Nefis, İslâm'ın XI-XIII. yüzyıllarda yetiştirdiği ünlü cerrahlardır. Bunlardan Ali b. İsâ, Cürcânî ve İbn Zühr göz cerrahisinde çok ileri idiler; İbn Zühr ayrıca modern kliniklerin de kurucusu sayılır. İbnü'n-Nefis küçük kan dolaşımını keşfeden hekimdir. Endülüs ekolünün en önemli temsilcisi olan Ebû'l-Kâsım ez-Zehrâvî (ö. 400/1010 civarı), yazdığı *Kitâbü't-Taşrif* adlı ansiklopedik eseriyle tedavi, farmakoloji ve bilhassa cerrahlık açısından çağdaşlarına ve daha sonraki meslektaşlarına uzun yıllar ör-

nek teşkil etmiştir. *Kitâbü't-Taşrif*'in "Maqâle fî 'ameli'l-yed" adıyla cerrahlığa ayrılmış olan ve üç babdan meydana gelen otuzuncu makalesi kısa bir sürede bütün İslâm dünyasına, hemen ardından da Batı dünyasına yayılmıştır. Müslüman cerrahların en üstünü olarak kabul edilen Ebû'l-Kâsım o kadar meşhur olmuştur ki portresi Râzî ve İbn Sînâ ile beraber Milano Katedrali'ni süslemekteydi. Kitabı XVII. yüzyılın sonlarına kadar Doğu'da ve Batı'da ders kitabı olarak okutuldu. Bu eserde birçok ameliyat tarif edildiği gibi dağlama suretiyle tedavi üzerinde de durulmuş ve bu metotla çeşitli hastalıkların nasıl tedavi edildiği, kanamaların nasıl durdurulduğu açıklanmıştır; ayrıca eserde cerrahlık aletleri de resimleriyle tanıtılmıştır. İbnü'l-Kuf ise devrinin en büyük cerrahî idi ve İslâmî tıp literatüründe yalnız cerrahî konuların ele alındığı ilk tıp kitabı olarak bilinen *el-'Umde fî şinâ'ati'l-cirâha* (I-II, Haydarâbâd 1937) adlı eseri yazmıştı.

İslâm medeniyetiyle tanışmaya başladığı VIII-X. yüzyıllarda Avrupa, ilk defa İslâm ilminin kendi ilminden çok üstün olduğunu farketmiştir. VIII. yüzyılda Milano'da, IX. yüzyılda Salerno ile Padova'da ve XII. yüzyılda Napoli'de kurulan tıp okullarına İslâm dünyasındaki örneklerin büyük tesiri olmuştur. Salerno Tıp Okulu'nun dört kurucusundan birinin Arap Adale olduğu rivayet edilir. Kartacalı Konstantin ve Cremonalı Gerard (ö. 1187), Arapça tıp eserlerini ilk defa Latince'ye çeviren Batılılar olarak ün yapmışlardır. Cremonalı Gerard'ın Tuleytula'da (Tolledo) Latince'ye çevirdiği eserlerin en önemlisi Zehrâvî'nin *Kitâbü't-Taşrif*'idir. *Liber Alshavari de Chirurgia* adıyla tercüme ettiği kitabın cerrahî kısmı ön-

ce İtalyan, daha sonra da Fransız cerrahlarını ileri derecede etkilemiştir. Afrikalı Leon'a (ö. 1549) atfedilip önce J. H. Hottinger, ardından da J. A. Fabricius tarafından *Libellus de viris quibusdam illustribus apud arabes* adıyla Latince'ye çevrilen eserdeki Ebû'l-Kâsım'a ait kısa biyografide kastedilen kişi Zehrâvî olduğu halde sonraki yazarların hiçbiri bu kısmı iktibas dahi etmemiştir. XIII. yüzyılda Salerno Tıp Okulu'ndan yetişip ilk defa cerrahî dalında üstat unvanını alan *Chirurgia*'nın yazarı Guglielmo da Saliceto (ö. 1277), XIV. yüzyılın en önemli cerrahî olan ve *Chirurgia Magna*'yı yazan Guy de Chauliac (ö. 1368) ve Fabricius ab Aquapendente (ö. 1619), eserlerinde ve uyguladıkları cerrahî metotlarında tamamen Zehrâvî'nin eserinden faydalanmışlardır.

Türkler kurmuş oldukları hastahanelerde cerrahlara ve kehhâllere (göz cerrahları) ayrı kadrolar tahsis etmişlerdir. Bu durum gerek Selçuklu gerekse Osmanlı tıp müesseselerinde böylece devam etmiştir. Genellikle Arapça ve Farsça tıp kitaplarından istifade eden bu dönem cerrahları, eski metotları uyguladıkları gibi cerrahlığa orijinal katkılarda da bulunmuşlardır. İlk Türkçe cerrahî kitabı, Amasyalı Sabuncuoğlu Şerefeddin'in *Cerrâhiyye-i İlhâniyye*'sidir (1465) ve Ebû'l-Kâsım ez-Zehrâvî'nin eserinin "Maqâle fî 'ameli'l-yed" bölümünden esinlenerek hazırlanmıştır. Sabuncuoğlu, esere kendi görüşlerini eklemesinin yanında ayrıca ameliyat ve dağlama sahneleriyle cerrahlık aletlerini de minyatürlerle resmetmiştir. Yazar cerrahlığı tarif ederken, "Geldik ey tabîb şol söze kim bu a'mâl-i cirâha vardır, kesmekten ve delmekten ve yakmaktan ibarettir" demektedir. Eserde cerrahlığın hemen her

Cerrâhiyye-i İlhâniyye'de bir dağlamayı tasvir eden minyatürle bir çocuğun başındaki apsenin yarılmasını tasvir eden minyatür (Bibliothèque Nationale, Suppl., Turcs, nr. 963, vr. 30e, 53e)

dalından ameliyat örnekleri ayrıntılarıyla anlatılmaktadır (geniş bilgi için bk. CER-
RÂHİYYE-İ İLHÂNİYYE). Bu eserden baş-
ka, geldikleri ve oturdukları yerlerin coğ-
rafi konumu sebebiyle Hind'i, Çin'i ve Ba-
tı'yı çok iyi tanıyan Türkler'in Selçuklu
ve Osmanlı dönemlerinde gerek eski Yu-
nanca, Arapça ve Farsça'dan tercüme,
gerekse Türkçe telif şeklinde birçok cer-
rahnâme kaleme alınmıştır. Mukbilzâde
Mü'min'in 841 (1437) yılında II. Murad'a
ithaf ettiği *Zahîre-i Murâdiyye* adlı ese-
ri, saray hekimlerinden Bursalı Ali Efen-
di'nin Dârüssaâde ağası Beşir Ağa adı-
na yazdığı *Cerrâhnâme* ve Cerrah Me-
sud'un Farsça'dan çevirdiği *Terceme-i
Hulâsa fî fenni'l-cirâha* ile *el-Umde fî
sinâatî'l-cerrâhîn* bunların en önemli-
lerindedir. Fakat Osmanlı tıbbında cer-
rahnâme denince akla ilk gelen eser,
Cerrah İbrâhim'e ait *Alâim-i Cerrâhîn*
adlı tercüme eserdir. Bu eserin aslı, II.
Bayezid'in Mora seferi sırasında Modon
Kalesi'nde ele geçirilen Eflâtun, Galen,
Hipokrat ve İbn Sînâ'nın görüşlerini ih-
tiva eden Yunanca ve Süryânice yazılmış
Çindar isimli bir kitaptı. Cerrah İbrâhim
bu kitaba, XIV-XV. yüzyılın ünlü Türk he-
kimlerinden Hacı Paşa, Akşemseddin, Be-
şir Çelebi, Hekim Şirvânî ve Sabuncuoğlu
Şerefeddin'den yaptığı alıntılarla kendi
tecrübe ve görüşlerini de ilâve ederek
eserini meydana getirmiştir. Yirmi iki böl-
ümünden oluşan kitabın bir bölümü, diğer
cerrahnâmelere farklı olarak ok ve tü-
fek yaraları ile tedavilerine dairdir.

Türkiye'de modern cerrahî eğitimi,
1832'de Topkapı Sarayı içinde Cerrah-
hâne-i Âmir'e'nin kurulmasıyla başladı.
Bu müessese 1836 yılında Tıbhâne ile
birleştirilerek Otlukçu Kışlası'na taşın-
dı ve Mekteb-i Tıbbiyye adını aldı. Daha
sonra da bugün Galatasaray Lisesi'nin
bulunduğu yerdeki Enderun Ağaları Mek-
tebi'nin binasına nakledildi ve II. Mah-
mud'un meşhur nutku ile açılan bu oku-
la Mekteb-i Tıbbiyye-i Adliyye-i Şâhâne
adı verildi; ilk otopsi dersleri de bu okul-
da yapılmıştır. 1909 yılında Haydarpaşa'daki
binada birleştirilen askerî ve mülkî
(sivil) tıbbiyeler Tıp Fakültesi adını aldı.
Tıp fakülteleri bu tarihten itibaren di-
ğer branşların yanında cerrahlık eğiti-
mini de sürdürmektedirler. Türkiye'de
cerrah yerine operatör terimi ilk defa
Cemil Topuzlu Paşa (1868-1958) tarafın-
dan kullanılmıştır.

Hekimbaşı Seyyid Mehmed Çelebi'nin
1625'te yazdığı *Enmûzecz'ü't-tb* adlı ese-
rin anatomiyile ilgili bölümünde verilen

bilgilerden, anatomi öğrenmek için sa-
vaştâ ölenler üzerinde teşrih (otopsi) ya-
pılabileceği anlaşılmaktadır. Yine İbnü'n-
Nefis'in XIII. yüzyılda küçük kan dolaşı-
mını keşfetmesi ve İbnü'l-Kuf'un anatomi
çalışmaları, her ikisinin de ölümler
üzerinde araştırma yapmış olduklarını
gösterir. Haçlı seferleri sırasında Türk-
İslâm hekimlerinin savaş alanından top-
ladıkları düşman ölümleri üzerinde çeşitli
çalışmalar yaptıkları bilinmektedir.

İslâm cerrahisi başlangıçta İran ve Grek
cerrahisinden etkilenmiş ve bu etkilen-
me özellikle sistematik olarak yapılan
tercümeler yoluyla başlamıştır. Fakat
mesele bu tercümelele bitmemiş, aynı
konudaki çeşitli eserlerin karşılaştırıl-
ması sonucu yanlışlar düzeltilmiş, ilâve-
ler yapılmış ve bunun da ötesinde orijinal
eserler meydana getirilmiştir. Bütün
kaynakların ittifak ettikleri gerçek şud-
ur ki Ortaçağ boyunca İslâm cerrahları
Avrupalılar'dan daima çok ileride bu-
lunmuşlar ve Batı'da Rönesans'tan son-
ra görülen ilerlemenin öncüleri olmuş-
lardır. Cerrahî en önemli hamlelerini İslâm
ülkelerindeki cerrahların elinde yap-
mıştır. Anestezi altında sezaryenden ka-
tarakt ameliyatına kadar birçok müda-
haleyi başarabilmiş ve orijinal cerrahî
eserleri kaleme almış olan müslüman
cerrahların geliştirdikleri birçok alet de
zamanla değişerek günümüze kadar
ulaşmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 349; *Keş-
fü'z-zunûn*, I, 581; F. H. Garrison, *An Intro-
duction to the History of Medicine*, Philadelphia
1929, s. 126-139; P. Huard, *Le premier manuscrît
chirurgical Turc*, Paris 1960; Kâzım İsmail Gür-
kan, *Pratik Cerrahî*, İstanbul 1964, I, 8-13; Be-
di N. Şehsuvaroğlu, *Türk İstanbul'da Tıp Öğre-
timi*, İstanbul 1970, s. 35-56; Kehhâle, *el-'Ulû-
mü'l-'amelîyye fî'l-'uşûri'l-İslâmîyye*, Dımaşk
1392/1972, s. 125-140; M. S. Spink, *Albuca-
sis on Surgery and Instruments*, London 1973,
s. 8-15; S. Hamameh, "Ayn Zarbi and his De-
finitions of Diseases and their Diagnoses",
*Proceedings of the First International Symposi-
um for the History of Arabic Science*, Halep
1976, II, 305-323; a.m.f., "Surgical Develop-
ments in Medieval Arabic Medicine", *Studi-
es in History of Medicine*, 1/2, New Delhi 1977,
s. 154-158; J. S. Graziani, *Arabic Medicine in
the Eleventh Century as Respected in the
Works of Ibn Jazlah*, İslâmâbâd 1980, s. 9-39;
G. H. Brieger, "The Development of Surgery",
Textbook of Surgery (ed. Davis-Christopher),
Philadelphia 1981, s. 1-22; Ayşegül Demirhan,
Kısa Tıp Tarihi, Bursa 1982, s. 17; Ö. Öncel,
Türk-İslâm Tababetinde Anestezi (doktora te-
zi, 1982), İÜ Çapa Tıp Fakültesi; H. Hathout,
Topic in Islamic Medicine, Kuveyt 1983, s. 23-
56; S. Ammar, *Medecins et Medecine de l'Is-
lam*, Paris 1984, s. 207; Said A. F. Asmhour,

"Islamic Medicine in European University at
the Dawn of Renaissance", *Abstracts the Third
International Conference on Islamic Medici-
ne*, Kuwait 1984, s. 40-41; A. Mattaleb, "The
Influence of Islamic Civilization on European
Civilization During the Renaissance Period
in the Field of Medicine or its Allied Sub-
ject", *a.e.*, s. 49-51; A. M. Dajani, "Abstracts of
Contributions of Islamic Medicine to Urology",
a.e., s. 55; N. Yıldırım, "Alâim-i Cerrâhîn'in
Bilinmeyen Bir Özeti: fî Nebzetin min el-
Cerrâhîn", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, İstanbul
1986, s. 100-104; Abdülhay el-Kettânî, *et-Te-
râtîbü'l-idâriyye* (Özel), II, 210-222; F. Kâmil
Beksan, "Cerrah Şerafeddin Sabuncuoğlu
Eserinin Abülkâsım Zehravi Eseri ile Muka-
yeseesi", *Türk Tıp Tarihi Arşivi*, III/11 (1939),
s. 96; Refik Münir Keskin — Saim Sağlık, "Tür-
kiyede Vilâdiye ve Nisaiye Tarihinden Bir
Hulâsa", *a.e.*, s. 101-106; Uveys Maskar, "İs-
lâm'da ve Osmanlılar'da Otopsi Sorunu Üze-
rinde Bir Etüd", *İÜ Tıp Fakültesi Mecmuası*,
sy. 39, İstanbul 1976, s. 5; Max Meyerhof, "Cer-
rah", *İA*, III, 110-111; a.m.f. — [T. Sarnelli], "*Djar-
rah*", *EI²* (İng.), II, 481-482.

 HASAN DOĞRUYOL

Osmanlılar'da Cerrahlık Mesleği. Cer-
rahlık Osmanlılar'da maharet ve tecrü-
be isteyen bir meslek dalı olarak görü-
lürdü ve cerrah daha çok bir sanat er-
babı sayılırdı. Bu sebeple cerrahlık mes-
leği, ya sarayda ehl-i hiref* teşkilâtına
bağlı olarak veya usta bir cerrahın ya-
nında yahut babadan oğula geçen bir
sanat şeklinde öğrenilirdi. Cerrahlar dâ-
rüşşifâlarda, saraylarda, orduda veya
"dükkân" denilen muayenehanelerinde
çalışırlardı. Yara ve çıban tedavisi, fıtık
rahatsızlıklarının iyileştirilmesi, diş çe-
kimi, kan alma, sünnet gibi müdahale-
ler cerrahın meşgul olduğu başlıca işler-
di. Saray cerrahları ayrıca Enderun'a al-
nacak devşirmelerin ve hadım ağalarının
muayenelerini de yaparlardı. Bunların
âmirine sercerrâhîn-i hâssa veya cerrah-
başı denirdi. Ordu cerrahlığına saray cer-
rahtarının en yeteneklisi, dârüşşifâlara
ise usta ve tecrübeli cerrahlar tayin edi-
lirdi. Buralarda çalışan birinci cerraha
günde ortalama 7-8 akçe, ikinci cerra-
ha ise 3-4 akçe ücret verilirdi. Dârüşşifâ-
larda görevlendirilen cerrahlarda gö-
revlerini ihmal etmeme, hastalara karşı
şefkatli ve merhametli olma gibi belirli
ahlâkî özellikler de aranırdı.

Birün ağalarından olan saray cerrah-
ları ehl-i hiref teşkilâtına bağlı idiler. Bu
teşkilâtta ayrı bir cemaat oluşturan cer-
rahtar, Enderun'un müteferrika* cema-
ati içinde iken almaya başladıkları "mu-
kaddemât-ı ulûm" derslerini tamamladıktan
sonra gerek saray dahilinde gerekse dışarıda
yapacakları hizmetler ge-